

УДК 070-051:378.011.3:82-92 Франко І.

ДОМІНАНТИ ЖУРНАЛІСТСЬКОЇ ОСВІТИ (ЗА ПУБЛІЦИСТИКОЮ ІВАНА ФРАНКА)

Галина Яценко, Андрій Яценко

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна
e-mail: galyna-jacenko@i.ua, andrij-jacenko@i.ua

У статті зацентовано увагу на трьох основних домінантах журналістської освіти – ідейній, комунікативній, емотивній, які виокремлено з публіцистики Івана Франка.

Ключові слова: Іван Франко, журналістська освіта, емотивна домінанта, комунікативна домінанта, ідейна домінанта.

Публіцистику Івана Франка можна позиціонувати як синергетичну систему, у якій єдність політики, економіки, культури переломлюється кризь його світоглядні орієнтири та творить своєрідну модель національного розвитку. Проте будь-які економічні, культурні чи ментальні зміни не можливі без певної громадської реакції на них. Важлива роль у суспільних трансформаціях належить насамперед журналістам, був переконаний Іван Франко, які не лише виявляють хвороби суспільства, а й пропонують ліки від них, тож особливу увагу присвячував їх «навчителству». Свою публіцистику сам Іван Франко назвав «школою політичного думання», а, отже, позиціонував її як систему освіти для суспільства та журналістів зокрема. Хоча публіцист не залишив якогось окремого теоретичного трактату про журналістську освіту, але із низки Франкових праць можна сконденсувати важливі її елементи.

Журналістські концепції Івана Франка частково досліджували М. Возняк, М. Нечиталюк, В. Здоровага, І. Курганський, О. Дей, О. Семенко, Б. Леськів, О. Сербенська, В. Різун, Т. Трачук.

Наша мета – визначити та виокремити головні аспекти журналістської освіти у контексті публіцистики Івана Франка. Завдання статті: дослідити комунікативну, ідейну, емотивну домінанти журналістської освіти, виявити найважливіші ідейні засади, які журналісти повинні ретранслювати суспільству, окреслити основні елементи комунікативного колообігу «журналіст-читач», обґрунтувати зону позитивних та негативних емоцій їхньої взаємодії.

Вектор журналістської діяльності Івана Франка завжди був спрямований на духовну мобілізацію народу та його орієнтування в суспільно-політичних координатах, тобто на **ідейну домінанту** будь-якого журналістського виступу. Публіцист вважав, що систематичний, регулярний вплив на світогляд читачів можливий лише за наявності періодичного видання. «...Газетина, що виходить раз на місяць по одному листови друку, десять разів більше користи принесе для справи, ніж альманах

в 30 аркушів», – пише він у статті «Альманах чи газета» [4, с. 304]. Зауважмо, що користь приносить лише семантично важлива інформація, тобто та інформація, яка може впливати на суб'єкта, несе певну ідею, то ж не дивно, що Іван Франко застерігає публіцистів від зайвого «теоретизування», від інформації, яка не резонуватиме з народними ідеалами та потребами: «Адже ніхто не заперечить, що з суспільного погляду найліпше буде не таке видане, яке відповідає якимсь високим, теоретично задуманим ідеалам та при тім стрічає у публіки повне нерозуміння, але таке, що не нехтуючи вселюдськими і народніми ідеалами вміє промовляти до широкої громади зрозумілою для неї мовою, вміє зацікавити, загригти її до тих ідеалів» [6, с. 137]. Публіцист мусить завжди пам'ятати, що за кожним індивідом стоїть ціла нація. Публіцистика Івана Франка абсолютно відповідала цим вимогам, як стверджує М. Нечитайлюк: «Публіцистика Івана Франка – це специфічний вид літературно-журналістської творчості, характерними рисами якого є органічний зв'язок з політичним і культурним життям суспільства («політичний момент»), актуальність і оперативність («моментальність»), реагування на політичні події, науковість і переважно полемічність обговорювання в пресі злободенних суспільно-політичних та інших питань у довільній документальній й емоційно-образній формі з метою ідеологічного й морально-етичного впливу на радикальну зміну («переродження») панівної громадської думки («опінії») в дусі прогресивних ідей часу» [2, с. 25–26]. Якщо говорити про ідейну доміную публіцистики Івана Франка, то варто наголосити на такому важливому аспекті як полемічність. Ключовою для публіциста була полеміка навколо національного питання, оскільки воно було у той час архіважливим як для суспільства, так і для нього. «Полеміка, – писав Іван Франко, – є безпремінна умова боротьби думок, інтересів, поступу громадського. Без неї не обходиться дневникарство, бо день за днем виявляє якусь громадську хибу, фальшиву думку, котру треба й зараз же показати, не дожидаючи поки таких проявів набереться на книгу наукової праці, в котрій можна тим спокійніше їх оглядати, що деякі з них «відійдуть» в минуле, іноді навіть з тими громадами в котрих вони творилися» [3, с. 126]. Зауважмо, що полеміка навколо національного питання завжди мала своїх конкретних адресатів – полемічна рецензія-відповідь на книгу Ю. Бачинського «Ukraina ingredenta», полеміка з Лесею Українкою, яку франкознавці охрестили полемікою «між своїми», полеміка з Т. Романовичем щодо українсько-польських відносин, полеміка з «правдянами» та «Буковиною»... – адже вона передбачала зворотну реакцію, значний суспільний резонанс, мала перспективи залучення великого кола осіб (франкознавці стверджують, що Леся Українка презентувала соціалістичний кружок [1]). У публіцистиці Івана Франка виокремлюємо ще один цікавий різновид полеміки, який можемо назвати суспільною. Майже кожна його кореспонденція чи стаття – це реакція на соціальні проблеми: чи то масова еміграція населення, чи неправомірна виборча система (Іван Франко у низці статей веде суперечку навколо виборчого проекту графа Бадені, наприклад «Скривдження Галичини», «Вертеп виборчий», «На право їхати, на ліво повертати!»), а чи проблема суспільної моралі (вади національної ментальності у статтях «Сухий пень», «Жидівська держава», «Поет зради», «Семітизм і антисемітизм у Галичині», «Бледнов», «Дещо про себе самого»). Отже, суспільна полеміка Івана Франка – це полеміка, спрямована на виправлення політичних, економічних, духовних хиб, її мета – згуртувати суспільство навколо важливої проблеми й окреслити шляхи її вирішення. Полемічні статті Івана Франка мали зазви-

чай три рівні: подання нової інформації, заперечення думок чи явищ, утвердження власних переконань. Розгляньмо відому полемічну статтю «Ukraina irredenta», яку можна умовно поділити на три частини: перша частина – відомості про історичний розвиток національної свідомості, який публіцист відстежує від XVI по XIX століття («нарис еволюції нашої національної свідомості»); друга – заперечення деяких постулатів Юліана Бачинського («Над еміграцією він навіть не застановлюється ближче... автор без ніякої майже оговорки оперує соціал-демократичними термінами...»); третя – висновки автора («Політична самостійність можлива і в зв'язку з Росією, при федеральнім її устрою») [14].

Комунікативна домінанта якнайповніше реалізується у певному інформаційному колообізі «журналіст-читач». Отже, важливе завдання журналіста: не лише подавати читачам готовий інформаційний продукт, а навчити їх самостійно генерувати певні думки та ідеї. Вимога, яку ставить Іван Франко перед журналістами: «Дбаймо про вироблене серед нашої громади власної критичної думки та власного артистичного смаку» [7, с. 548]. Адже мірилом справжньої суспільної вартості видання є зацікавлення публіки, своєрідний «інтелектуальний пінг-понг» між читачами та журналістами. Журналіст генерує ідеї, порушує актуальні питання та проблеми, які, проектуючись через часописи на світогляд читача, переломлюються крізь призму його духовних та суспільних цінностей та фокусуються у вигляді певних дописів, критичних зауваг знову на сторінки друкованого органу. Основою цієї комунікації мусить бути свобода слова: «Розпочинаючи видавництво «Товариша» власними силами, ми надо все цінити будемо свободу переконань і вільної обміни думок» [13, с. 2]. Велику увагу публіцист приділяє декодуванню інформації адресатом. «Друга хиба, котру стрічаємо в наших популярних виданнях, се високий, гордий, надто вчительський, а часом аж пророцький тон, в яким говориться до народа» [8, с. 303], – саме ці розбіжності в поданні-сприйнятті повідомлень зменшують читачський інтерес. Іван Франко використовував дворівневе логічно-емоційне кодування своєї публіцистики. Адже його тексти спрямовані на досягнення максимального контакту з реципієнтом, і більшість з них має два контексти. Перший, умовно назвемо його елітарним, був розрахований на тогочасну галицьку інтелігенцію, другий, означмо його як масовий, спрямований на пересічного читача, яким були здебільшого освічені селяни. У публіцистиці Івана Франка відбуваються взаємопереходи текстових кодів: абстрактні наукові категорії переходять у літературно-художні образи та навпаки. Візьмемо за приклад найвідомішу статтю Івана Франка «Поза межами можливого», у якій домінує емоційно-образна аргументація, поєднана з понятійно-логічною. Характеризуючи «соціальний супокій», публіцист апелює як до рацію, так і до емоцій: «Соціальна динаміка нашого часу показує, що збагачене одиниць стоїть звичайно в простій пропорції до зубожіння народньої маси, а число збагачених одиниць стоїть у простій пропорції до числа зубожілих...» та «...Соціальний супокій, се найкраща гарантія для п'явок – висисати їх жертви» [11, с. 5–6]. Отже, літературно-художні засоби не лише підсилюють вплив тексту на реципієнта, а й іноді, на думку публіциста, є єдино зрозумілими для нього.

До того ж виклад будь-якої інформації мусить бути системний. «...Головною основою розумного виховання є певний розумний лад і зв'язок в науках, котрі подаєш ученикові; безладне і незв'язне подаване йому раз уривка з тої, то знов з другої науки томить пам'ять, нівечить охоту та й затемнює характер самої науки...» [8, с. 303], –

пише Іван Франко у статті «Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людські видання», позиціонує тут публіциста як навчителя.

Безапеляційно стверджує Іван Франко право читача на об'єктивну інформацію, відкидаючи будь-які ідейні фільтри: «Нема думок страшних, неморальних або шкідливих. Усяка думка стоїть того, щоб їй передумати, розібрати і справдити» [10, с. 61]. Публіцист допускає також певну дозу критичності в сприйнятті журналістських матеріалів: «Тільки все-таки не забуваймо, що їх теорії, їх думки, їх сказівки – не більше, як ради. Вони збуджують нашу власну думку, нашу власну совість, нашу волю, але все-таки заким ми від того розбудженого стану перейдемо до діла, розважимо попередю добре, що се за діло, чи слід нам його робити і як ми його зробимо» [10, с. 62]. Поєднання критичності в сприйнятті інформаційних матеріалів та їх об'єктивність дозволяє формувати громадську думку.

Наголошував Іван Франко також на європейській зорієнтованості публіцистів. Брак видання, яке б прищепило на національному ґрунті паростки сучасної європейської освіти та науки, і призводив до того шаблонного мислення, яким неодноразово дорікав сучасникам геній українського народу. У редакційній статті, приступаючи до видавництва газети «Товариш», він так формулює основне завдання часопису: «Не зходячи ані на хвилю з ґрунту народного русько-українського, ми бажаємо по змозі прикладати до пізнання того ґрунту сучасні європейські методи наукові і літературні, а заразом прояснювати дальшу нашу роботу показом на ті дороги, якими йде тепер наука і література в других, освіченіших краях Європи» [13, с. 2]. Дуже важливим для Івана Франка було створення інформаційного іміджу України як у Європі, так і в Росії. «...Ніколи не було пізно на засноване органу чисто інформаційного, що знайомив би Європу з нашим життям, з історією, етнографією, літературою та сучасним розвитком нашого народу, не цураючи ся й політики, та виступаючи твердо, солідно, до Європейців промовляючи по-європейськи, без претензій, щоб вони доконче встромляли носа до всіх наших дрібних пересварок та фіктивних «борб»» [7, с. 549], – пише він. «Українською трибуною в Росії» Іван Франко називає редакційну діяльність «Українского Вестника» та підкреслює його важливу місію: «Налягаючи в своїх чільних статтях головню на роз'яснене принципів національності та автономічної політики в державі, він у значній мірі заповнює прогалину, яка доси була в російській пресі, що вважаючи Росію суцільною та неподільною не дискутувала питання про недержавні національності...» [12, с. 336].

Проблема симбіозу «читач–журналіст» часто полягає в тому, що ці учасники комунікативного процесу витворюють певні стереотипи сприйняття. Стаття Івана Франка «Наша публіка» – це демонстрація комплексу уявлень партнерів комунікативної моделі одне про одного. Журналіст створює в уяві певний образ публіки як сукупності індивідів з абсолютно протилежними інтересами, які він намагається задовольнити, щоб «утримати» свого читача. У цьому й криються причини «мовчанки о важних та життєвих речах, і безконечне мливо на тему «у городі лобода, а в Києві дядько», і ніякою логікою непостежимо скакане від «нашого демократизму» під булаву «єго Високопреосвященства» і від програмового «ми поступовці і федералісти» до «мира витікаючого з мощів святого Николая», і дрібна полеміка о дрібні особисті урази...» [10, с. 54–55]. Симпліфікація інтересів публіки призводить до примітивізації журналістського мислення. Журналіст втрачає свій моральний авторитет, коли

«для єї [публіки. – Г. Я., А. Я.] догоди ми раз чорніємо, раз біліємо. Для єї ласки ми сьогодні плюємо, а завтра лижемо» [10, с. 55].

Емотивна домінанта журналістської освіти полягала у виборі комунікантом простору позитивних чи негативних емоцій, у якому він взаємодіятиме з реципієнтом. Отже, позитивні емоції, на думку Івана Франка, виникають тоді, коли задовольняються потреби читача в інформації, не виникає психологічного дискомфорту під час її декодування, виникає почуття солідарності на основі спільних ідеалів та життєвих цінностей. Їхні проєкції це – солідарність («...Газета має те до себе, що групує людей, громадить їх постійно довкола спільної роботи, будить і піддержує почуте товариське...» [4, с. 304].) «Треба докладного і ненастанного пізнання потреб і бажань народа. Треба щирого, безоглядного здруження з народом» [8, с. 308]; зняття напруження («Поміркуваний у своїх осудах, з тенденцією давати позитивні звістки й річеві аргументи замість полеміки, він також своїм спокійним тоном робить приємне вражінє і читаєть ся залюбки» [12, с. 336].); згода («Але щоб слово сталося ділом, треба поперед усього, щоб наша інтелігенція була інтелігенцією, щоб позбулася своєї тісноглядної контерійности та кастової зарозумілості. Треба духа толеранції і вирозумілості для відмінних особистих переконань, бо без такої вирозумілості не можлива ніяка широка організація. Треба духа свободи і любови до правди та до народа в публичній дискусії» [8, с. 308].)

Ідеальна комунікативна модель взаємодії «журналіст – читач» не передбачає простору негативних емоцій. Іван Франко тут використовує метод «доведення від супротивного». На основі аналізу недоліків українських часописів формулює позитивну програму їхньої діяльності. Негативні конотації у реципієнта виникають за умови незгоди («До хиб нашої преси, і то не лише щоденної, а й т. зв. фахової, належить, крім надмірної дразливости ще зовсім некультурний звичай, якому український гумор дав плястичну назву: залазити з брудними чобітьми в душу» [5, с. 174].) та відчуття напруження («...заповнювали картки газет усякими «Темними місцями» або иньшими мудрощами в тім роді» [9, с. 33]. Варто зауважити, що незрозуміла інформація завжди викликає психологічний дискомфорт та напругу.

Основні домінанти журналістської освіти (ідейна, комунікативна, емотивна), виокремлені з Франкових науково-публіцистичних статей, дозволяють зробити такі стислі висновки: журналістська діяльність, як результат журналістської освіти, має ґрунтуватися на чесності, оперативності, солідаризації суспільства на основі загальнолюдських та національних ідеалів, толерантності до інакодумців, любові до правди, активної участі у суспільно-політичному житті свого народу, формуванні громадської думки та морально-етичного впливу на публіку. Усі ці теоретичні постулати, що випливають з журналістського досвіду Івана Франка, мають прикладне значення. Ідейність журналістських матеріалів, інформаційний колообіг у системі «журналіст – читач», позитивний вплив на свідомість читача – актуальні питання в сучасній журналістиці, відповідь на які можна знайти в глибшому вивченні публіцистики Івана Франка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Денисюк І. О. Літературознавчі та фольклористичні праці: [у 3 т., 4 кн.] / Іван Овксентійович Денисюк. – Львів: вид-во Львів. ун-ту, 2005. – Т. 2: Франкознавчі дослідження. – 528 с.
2. Нечиталюк М. Іскриста грань таланту / Михайло Нечиталюк // Українська преса: Хрестоматія / За ред. д-ра філол. наук, проф. М. Ф. Нечиталюка. – Львів: Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – Т. III. Преса Галичини 70-х – початку 90-х років XIX ст.: Кн. 1. Публіцистика Івана Франка: «школа політичного думання» (1875–1893). – 610 с. + 73 вкл. – С. 14–28.
3. Редакція [Франко І.]. Інтереси польського панства і Правдянська наївність / Редакція // Народ. – 1891. – Ч. 8. – С. 126.
4. Франко І. Альманах чи газета / Ів. Франко // Народ. – 1891. – Ч. 22. – С. 304.
5. Франко І. Дещо про нашу пресу / Ів. Франко // ЛНВ. – 1905. – Т. 31. Кн. 8. – С. 174–178.
6. Франко І. Журнал і публіка / Ів. Франко // ЛНВ. – 1900. – Т. 9. Кн. 2. – С. 136–146.
7. Франко І. Іван Тивонович. Історія засновання «Ruthenische Revue» у Відні, 1906 р. [Рец.] / Ів. Франко // ЛНВ. – 1907. – Т. 38. Кн. 6. – С. 548–550.
8. Франко І. Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людські видавництва / Іван Франко // Сьвіт. – 1888. – № 16–17. – С. 303–308.
9. Франко І. Наша поезія в 1901 році. І Розсипані перли В. Пачовського [Рец.] / Іван Франко // ЛНВ. – 1902. – Т. 17. Кн. 1. – С. 33–48.
10. Франко І. «Наша публіка» (Замість фейлетона) / Ів. Франко // Товариш. – 1888. – Ч. 1. – С. 53–65.
11. Франко І. Поза межами можливого / Іван Франко // ЛНВ. – 1900. – Т. 12. Кн. 10. – С. 1–9.
12. Франко І. Українська трибуна в Росії / Іван Франко // ЛНВ. – 1906. – Т. 35. Кн. 8. – С. 335–340.
13. [Франко І.] Від редакції // Товариш. – 1888. – № 1. – С. 1–2.
14. Франко І. Ukraina irredenta / Ів. Франко // Житє і слово. – 1895. – Т. 4. Кн. 6. – С. 471–483.

**DOMINANTS (DOMINANT IDEAS)
OF JOURNALISTIC MEDIA EDUCATION
(BASED ON THE PUBLICISTIC WRITING OF IVAN FRANKO)**

Galyna Yatsenko, Andrij Yatsenko

Ivan Franko National University of Lviv

Gen.Chuprynky street, 49, 79044, Lviv, Ukraine

e-mail: galyna-jacenko@i.ua, andrij-jacenko@i.ua

The main dominants of journalistic education are distinguished from the scientific articles of Ivan Franko - ideological, communicative, and emotive. The vector of Ivan Franko's journalistic activity has always been aimed at the spiritual mobilization of the people and their orientation in social and political coordinates, that is, the ideological dominant of any journalistic speech. The main feature of any journalistic material is its connection with the political and cultural life of the society, its relevance and efficiency, response to political events, polemics, press discussions of topical socio-political and other issues, influence on public opinion. The communicative dominant is objective, honest, operative information, solidarity of society based on universal and national ideals, tolerance to dissenters, love for truth, moral and ethical influence on the public, as well as attracting readers to discuss social problems, forming objective thoughts on the basis of journalistic materials, active participation in the public and political life of the people, making public debates on important economic, political or spiritual issues. Cooperation with Ukrainian, Polish, German-language publishing houses allowed Ivan Franko to highlight the emotional fields of cooperation between journalists and readers. The emotional dominant of the journalistic education provides the space of negative emotions and the space of positive emotions. The ideal communicative model of the «journalist-reader» interaction does not foresee the space of negative emotions. The main elements of Ivan Franko's journalistic skills, which are complexity, polemic, relevance, predictability, systemic, morality, and reasoning, were the practical embodiment of his theoretical postulates.

Key words: Ivan Franko, journalist, reader, journalistic education, emotional dominant, communicative dominant, ideological dominant, journalism.